

RECENZIE

NIETZSCHE AND THE SCIENCES

Nietzsche, Theories of Knowledge, and Critical Theory, zv. I.

Nietzsche, Epistemology, and Philosophy of Science, zv. II.

Edited by Babette Babich and Robert S. Cohen, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht /Boston /London, 1999, Vol. 203, 339s.; Vol. 204, 371s.

Nietzsche a jeho provokujúce dielo, jeho témy, metafory a štýl nepatria len do dejín filozofie, ale rovnako do dejín ideí. Jeho myšlienkový potenciál, jeho brilantný štýl, aforistická forma, v ktorej pestoval filozofovanie, jeho sarkastický humor mu priniesli popularitu alebo odmietnutie presahujúce rámec filozofie. Dvojzväzková publikácia je venovaná tým stránkam Nietzscheho filozofie, ktoré sú viac-menej v tieni interpretácií akcentujúcich nietzscheovskú kritiku kultúry, morálky, náboženstva, politiky. Editori B. Babichová a Robert S. Cohen zostavili výber z príspevkov nemeckých, anglických, francúzskych, maďarských, amerických a rakúskych autorov odchovaných v kontinentálnej aj analytickej tradícii. Rozmanité perspektívy a východiská jednotlivých autorov umožňujú komparovať produktivnosť zvolenej optiky a vrhnúť nové svetlo na klišé spojené s niektorými témami Nietzscheho (napr. naturalizmus, anti-reprezentacionalizmus, antimetafyzickosť), na pojmy (napr. vôľa k moci, nadčlovek), metafory (napr. pravda ako ilúzia, fakt ako fikcia). Prirodzene, množstvo príspevkov a ich problémová diferencovanosť nedovoľuje charakterizovať každý osobitne, a preto zvolím aspoň rámcové načrtnutie témy a východiska.

Prvý zväzok Nietzsche, Theories of Knowledge, and Critical Theory Nietzsche and the Sciences I zahŕňa okrem predslovu (R. S. Cohen) a obsiahleho úvodu Nietzsche's Critical Theory: The Culture of Science as Art od Babichovej 23 príspevkov, rozdelených do troch tematických blokov, spojených Nietzscheho teóriou poznania a jej výkladom z pohľadu predsokratickej, leibnizovskej, kantovskej, pokantovskej epistemologickej tradície, jeho kritiku poznania prostredníctvom kritiky gramatiky a modernej kultúry a pohľad na Nietzscheho kriticizmus optikou kritickej teórie (Habermas, Adorno, Horkheimer).

Do prvého tematicko-obsahového celku Nietzsche And The Tradition prispeli Howard Caygill, Stephen Gaukroger, Tilman Borsche, E. E. Sleinis, Steven Crowell, Angéle Kremer-Marietti, Charles Bambach, Kurt Rudolf Fischer (pp. 27 - 127), do druhej časti Nietzsche's Critique Of Grammar, Culture, and Interpretation prispeli Joseph Simon, Holger Schmid, Wolfgang Müller-Lauter, Manfred Riedel, Josef Kopperschmidt (pp. 129 - 207).

Tretí blok s názvom Nietzsche, Habermas, And Critical Theory (pp. 209 - 313) obsahuje state autorov Jürgen Habermasa, Klaus Spiekermanna, Briana O'Connora, James Swindala, Maxa Penskyho, Joanny Hodgeovej, Toma Rockmora, Bernharda B. F. Taurecka, Nicholasa Daveya, Tacy B. Stronga. Text dopĺňa vybraná bibliografia, poznámka editorov o autoroch, index a obsah II. zväzku, ktorý si všimnem trochu podrobnejší

Kým v úvode k I. zväzku sa Babette Babichová zamerala na rozbor umenia a kultúry z pohľadu Nietzscheho konceptu poznania, v úvode k II. zväzku sa orientovala na výklad a charakteristiku Nietzscheho epistemológie a teórie vedy, pričom argumentuje, že táto problematika sa v rôznej miere a v rôznych obmenách tiahne celým dielom (*Truth, Art, and Life: Nietzsche, Epistemology, Philosophy of Science*). Editorka upozorňuje na rozdielne akcenty kontinentálnej a analytickej anglo-americkéj recepcie Nietzscheho: kým prvá tradícia akcentuje Nietzscheho kritiku a genealógiu (morálky, kultúry, náboženstva, politiky atď.), druhá myšlienková tradícia sa orientuje na chápanie poznania, pravdy, objektívnosti, racionality, naturalizmu a senzualizmu.

Treba spomenúť aj to, že predslov je z pera Alasdaira MacIntyra. Príspevky, zväčša od analyticky školených autorov, sú rozdelené do štyroch obsahovo-tematických celkov. Prvé dva bloky s názvom *Analytic Perspectives: Truth and Knowledge a Analytic Perspectives: Atomism, Realism, Naturalism, Positivism* obsahujú osem príspevkov venovaných najmä problematike poznania, jeho zdrojov, pravdy, skepticizmu, naturalizmu a i. Richard Schacht v stati *Nietzsche: Truth and Knowledge* argumentuje proti názorom, ktoré pripisujú Nietzschemu antikognitivismus a ukazuje, že v jeho prípade ide o naturalistickú epistemológiu. V štúdiu *Perspectivist Ontology and de re Knowledge* Robert C. Welshon posudzuje niektoré implikácie nietzscheovskej epistemológie pre konštrukciu predmetu (conjunctivism, constellationism, organization) pre poznanie de re. Sebapopierajúci sa názor na pravdu v rámci Nietzscheho koncepcie poznania predkladá R. Lanier Anderson v stati *Nietzsche's Views on Truth and the Kantian Background of his Epistemology*. Ambiguity v Nietzscheho epistemologickej pozícii identifikuje Paul von Tongeren v príspevku *Nietzsche's Symptomatology of Scepticism*, v ktorom dokazuje, že Nietzsche nerozlišuje druhy skepticizmu vzhľadom na epistemickú perspektívu, ale so zreteľom na morálne hodnotiaci aspekt formy života.

V druhom bloku *Analytic Perspectives: Atomism, Realism, Naturalism, Positivism* Robin Small skúma nekonzistentnosť Nietzscheho vo vzťahu k zmyslom, lebo podporuje ich metodologickú autoritu, ale popiera ich status v tvrdeniach, ktoré si nárokujú pravdivosť (*We Sensualists*). V stati *Nietzsche's naturalism, Science, and Belief* Robert Nola tvrdí, že Nietzscheho naturalistická ontológia síl a moci je alternatívou vedeckého naturalizmu a jeho názor, že objekty sú fikcie, je skôr druhom eliminativizmu než redukcionizmu. Nietzscheho akceptovania pozitivismu v strednom období opisuje Jonathan Cohen v stati *Nietzsche's Fling with Positivism*. Tretia časť s názvom *Nietzsche's Epistemological Daring* obsahuje šesť príspevkov. Provokatívny titul *All the Daring of the Lover of Knowledge is Permitted Again*, ktorý zvolil Barry Allen, naznačuje čosi o rozdiel medzi dvoma prístupmi k poznaniu a prečo je poznanie hodnotné. Jeden prístup vychádza z gréckej filozofie a iný z ezoterickej tradície, ktorá v poznaní vidí hlavne deviaty rituál, herézu a morálne odíózne tajomstvo. Nietzsche oživuje esteticko-existenciálnu dimenziu procesu poznávania.

V štúdiu od Justina Bartona *How Epistemology Becomes What It Is* sa analyzuje generatívny aspekt Nietzscheho kriticismu v epistemológii, v ktorej ide o problém tvorivého myslenia. Vzťah kontroverzného francúzskeho filozofa vedy a ekologa

Michela Serresa k Nietzscheho ideám opisuje a rozoberá stať *Hermes contra Dionysus: Michel Serres's Critique of Nietzsche* od Duncana Largeho. Hermeneutickú optiku pri čítaní Nietzscheho uplatnil Béla Bacsó v stati *The Will to Truth as Art of Interpretation*. Tvrdenie, že Nietzscheho epistemologické idey ponúkajú východiská k účinnej kritike scientizmu, rozvíja David Owen v *Science, Value, and the Ascetic Ideal*. Genézou konceptuálnych reprezentácií, alebo povedané spolu s Nietzsche tým, ako sa idea stáva reprezentáciou reálneho, sa zaoberá David B. Allison v stati *Twilight of the Icons*.

V štvrtej časti *Nietzsche and the Sciences* sú príspevky orientované na vzťah Nietzscheho a prírodovedeckých teórií a fyziky. Nájde tu stať *Roger Boscovich and Friedrich Nietzsche* od Grega Whitlocka, hermeneutickú filozofiu vedy, podľa ktorej sa posudzuje Nietzscheho perspektivizmus v stati *Nietzsche's Perspectivalism: A Hermeneutic Philosophy of Science* od Patricka A. Heelana. Vplyv Nietzscheho myšlienok na vývoj fyzika Carla von Weizsäkera obsahuje stať tohto prominenta *Nietzsche's Philosophy: Science, Art, Power*. To, že veda v mnohých smeroch supluje náboženstvo a podlieha analogickým ilúziám, ktoré treba podrobiť kritike, tematizuje na pozadí Nietzscheho diel Paul Valadier v štúdiu *Science as New Religion*. Na rozdiel od názorov, ktoré pojem vôle k moci odvodzujú od Schopenhauera, Walther Ch. Zimmerli ponúka iný obraz: signifikantnosť fyzikálnych teórií (termodynamika Mayera a Vogta, možno aj Macha), ale aj Darwinova teória ako inšpirácie pre Nietzscheho konštrukt. Pojem kauzality a jeho miesto a úlohu v Nietzscheho diele artikuluje Andrea Rehborgová (*Nietzsche's Transvaluation of Causality*). Problematike kauzality v posledných dielach Nietzscheho je venovaná aj stať Petra Poellnera *Nietzsche's Metaphysical Positivism*.

Záverečná časť s názvom *Nietzsche and the Sciences* prináša state orientované na Nietzscheho myšlienky z pohľadu rôznych vedných disciplín (fraktálna geometria, teória chaosu, kognitívne vedy). Dvojica autorov Scott H. Podolsky a Alfred I. Tauber v štúdiu *Nietzsche's Conception of Health: The Idealization of Struggle* argumentujú, že Nietzsche importoval darwinovský boj o život do inštinktívneho, pudového pnutia v individuu. Pojem nadčloveka je teda vysoko štylizovanou abstrakciou tohto primitívneho pudového zápasu. Aj koncept zdravia a choroby má svoje korene v biologickej fundácii Nietzscheho filozofie. Radikálne odlišný prístup a výklad prezentuje Eric Stein, podľa ktorého vôľa k moci je vysvetliteľná na základe kognitívnej vedy, a pokúša sa prepojiť tento pojem s koncepciou nelineárnych sebaorganizujúcich sa dynamických systémov *The Will to Power and Parallel Distributed Processing*.

Špekulatívnu interpretáciu Nietzscheho ideí pomocou konceptuálnych nástrojov fraktálnej geometrie a teórie chaosu predkladá Peter Douglas v stati *The Fractal Dynamics of a Nietzschean World*. Ullrich M. Haase vo svojom záverečnom príspevku *Nietzsche's Critique of Technology: A Defence of Phenomenology Against Modern Machinery* tematizuje riešenie konfliktu medzi Heideggerom a Nietzsche. Navrhuje filologické prolegomena k Heideggerovej interpretácii, ktorá Nietzschemu posúva rolu apoštola technologizácie vedy a formuluje filozofický argument proti Heideggerovmu čítaniu Nietzscheho.

Nietzsche rozhodne nepatrí k autorom, s ktorými čitateľ uzavrie tichú dohodu, lebo autorov imperatívny hlas neustále prehlušuje náš. Aj jeho sugestívne a obratne formulované lži však v sebe skrývajú racionálne zrnká a v tom spočíva Nietzscheho nebezpečná zvodnosť. Jeho dielo sa podobá labyrintu, do ktorého sa s odhodlaním pustili mnohí, ale viackrát nenašli cestu späť. Svet podľa Nietzscheho nemusí a ani nie je po chuti každému, ale nemožno mu uprieť pôvaby, osudovú príťažlivosť a trufalé výzvy, ktoré adresuje aj nám a našej dobe. Komplikovanosť a tragickosť života, mnohé márnosti a ilúzie, ktorým sa oddáva aj postmoderný človek konfrontovaný s novými hrozbami, paradoxy, ktorým treba čeliť v dobe pluralizmu a individualizmu, na jednej strane a na druhej strane paradoxy späté s rastom uniformity, nových podôb odcudzenia a exlúzie, to všetko Nietzsche s náznakom prorockej jasnozrivosti postihol vo svojom ambivalentnom diele. Dnes sa teší rastúcej popularite najmä vďaka postmodernistom (Deleuze, Lyotard, Foucault). Neznámym aspoň pre slovenského čitateľa je jeho recepcia z pozícií analytickej filozofie (A. Danto). V tomto smere je dvojvázková publikácia skvelou príležitosťou prekonať tento deficit, oboznámiť sa s rozdielmi a súvislosťami medzi interpretáciou a rezonanciou Nietzscheho odkazu v analytickej a kontinentálnej perspektíve. Ak si kladieme otázku, čím sa prihovára dnešnému čitateľovi, nebude azda nesprávna odpoveď: vidieť Nietzscheho „nečasovosť“ v odkrývaní neracionálnych zdrojov racionality.

Tatiana Sedová

Pavel MATERNA: Concepts and Objects

Acta Philosophica Fennica, vol. 63, Helsinki 1998, 178 s.

Určite je na zamyslenie, prečo taká precízna a podrobne rozpracovaná teória, akou je transparentná intenzionálna logika (TIL-ka) Pavla Tichého, doteraz významnejšie nezasiahla do vývoja logickej sémantiky. Možno je pre väčšinu filozofov príliš „transparentná“ tam, kde pre jednoduchosť preferujú skôr vyššiu mieru nejasností, príliš „intenzionálna“ tam, kde pojmy intenzie a intenzionality vyvolávajú nefalšovaný odpor, a je príliš „logická“ tam, kde je pre myslenie pohodlnejšie, aby sa nezáväzovalo striktnosťou. Nech je to akokoľvek, je škoda, že TIL-ka zatiaľ nemohla – z dôvodov, za ktoré nemôže – prejavíť a rozvinúť svoj nepochybne ohromujúci potenciál. Známy pražský logik a zaniatený obhajca TIL-ky Pavel Materna takmer pred dvoma rokmi v angličtine publikoval knihu *Concepts and Objects*. Filozofom, ktorí z rôznych dôvodov nevyužívajú alebo nepoznajú aparát TIL-ky, azda môže demonštrovať, ako sa dá využiť na riešenie starších, ale aj novších ťažkostí, ktoré sa v logickej sémantike neustále vynárajú.

Primárnym cieľom Maternovej monografie je predložiť teóriu pojmov. Pre modernú logiku sa stalo symptomatickým, že na pojmy akosi zabúda. V podstate sa tomu ani netreba čudovať. Určitý podiel na tom nepochybne majú minimálne nasledujúce dva faktory. Na jednej strane tradičná port-royalská psychologická teória pojmov sa po presvedčivých Bolzanových a Fregeho argumentoch zrútila. Na druhej strane nastupujúci trend formalizmu viedol k tomu, že v logike sa po